

Szilvási Gábor, a gyóni reformátusok elfeledett templomépítő lelkésze

Példák sokasága bizonyítja, hogy az utókor gyakran bánik mostohán a mértékadó teljesítményekkel, aminek következményeként megbecsülést érdemlő életpályák kerülnek a figyelem perifériájára. Az elfeledett magyarok köztudottan visszatérő, szinte kiapadhatatlan kútforrásai a történeti kutatásoknak. Teljes joggal sorolhatjuk ebbe a körbe Kazinczy Ferenc (1759–1831) kortársát, a jeles nyelvújító széles baráti köréhez tartozó Szilvási Gábor református lelkészt is, aki 1818 és 1830 között szolgálta Gyón község¹ reformátusainak közösségét.

Szilvási Gábor a Borsod vármegyei Bánfalván, nemes szülőktől, 1751. január 17-én született. Tanulmányait a miskolci református gimnáziumban kezdte, majd felsőbb iskoláit Sárospatakon folytatta. Ugyanitt vizsgálvaival végezve retorikát, később metafizikát tanított; azt követően pedig külhoni, német akadémiákra ment (Göttinga,² Frankfurt, Nürnberg).³

Hazatérve 1784-ben lett verőcei prédikátor, hivatalát december 21-én foglalta el és már másnap istentiszteletet tartott. Fő feladata az 1781. évi türelmi rendelet után megkezdett templomépítés szervezése volt. A templom alapkövét 1785. május 3-án tették le és bő nyegyedévvvel később, augusztus 14-én istentiszteletet tartottak benne. A templom akkor még torony nélkül épült, helyén cinterem, mellette fa harangláb állt. A harangra 1787-ben gyűjtést indítottak, és a hívek összefogása 1790 májusában vezetett eredményre.

Szilvási Gábor 1786. november 28-án családot alapított, felesége Nagy Kaszap Mihály kosdi tiszteletes leánya, Julianna lett. Három gyermekük született, az elsőszülött fiút, Benjámint, két leány, Judit és Julianna követte, de Benjámin még gyermekkorában meghalt. A feleség is nagyon idejekorán távozott, mindössze 22 évet ért meg, a kisgyermekkel megözvegyült férj másodikként Dryäder Karolinát vette nőül.⁴

A verőcei prédikátort – emlékalbuma bejegyzéseinek tanúsága szerint – 1789. februárban, majd novemberben is meglátogatta barátja, Kazinczy Ferenc. Utóbbi vizitjének rövid emlékkersét érdemes felidézünk:

*„Midőn a' bődogság töllünk elenyészett,
Két barátot adott mellénk a Természet,
Köztök seabem' – írját mindég feltalálom –
Egyik a' Reménység; – a' másik az Álom.”*

Verőtzén Nov. 20 d. 1789. Kazinczy.

1 Az egykori Pest megyei Gyón község már IV. Béla uralkodása idején létezett. Önállóan 1966. október 1-ig működhetett, akkor hatalmi szóval, Sári községgel egy időben a szomszédos Dabashoz csatolták.

2 Göttingen német város régi magyar neve.

3 Szinnyei József: Szilvási Gábor. In Magyar írók élete és munkái. XIII. kötet. Hornyánszky Viktor, Budapest, 1909. 946.

4 Dr. Koczó József: A Drégelypalánki Református Egyházmegye (1617–1952) eklézsiái. III. Börzsönyi Helikon 2016. szeptember. 7.

Az emlékalbum tartalmáról 1941-ben Szilvási Gábor ükunokája, Szilády Zoltán⁵ zoológus tájékoztatta a nyilvánosságot.⁶ Leírása szerint az 1782-ben nyitott album szövege a kor divatjának megfelelően főként latin nyelven íródott, címlapján a következő felirattal: *Album Gabrielis Szilvási quod suis Fautoribus et Amicis offert*. Tulajdonosa mindenhová magával vitte, így németországi tanárai és tanulóársai is emléksorokat írtak bele. Szilády Zoltán a legértékesebbnek mégis a hazai bejegyzéseket ítélte, Kazinczy Ferenc mellett kiemelve Kármán József losonci református lelkészt, a fiatalon elhunyt kimagasló tehetségű író atyját,⁷ Kazinczy Dénest, Ferenc öccsét,⁸ a deákos versek úttörőjét, Baróti Szabó Dávid költőt⁹ és Esterházy Miklós herceg hadnagyot.¹⁰

Szilvási Gábor felkészültségét és ismertségét az is jól mutatja, hogy a Dunántúli Egyházkerület Drégelypalánki egyházmegyéjének lelkészei képviselőjében megválasztott tagja volt a hazai református egyház történetében történelmi szerepet játszó 1791. évi budai zsinatnak.¹¹

Ugyanehhez az évhez egy ma már eldönthetetlen, vitatott teljesítmény is fűződik, ugyanis az 1791-ben Vácon, Ambró Ferenc (?–1792) püspöki nyomdász könyvnyomdájában megjelent Raff György *Geográfiaja a' gyengébbek elméjéhez alkalmaztatott, és magyarul ki-adattatott* című 224 oldalas munka névtelen átdolgozójaként Szinnyei József előbb Sebők Sámuel,¹² majd egy évvel később Szilvási Gábort¹³ egyaránt feltünteti. Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusában Sebők Sámuel¹⁴ az átdolgozó, míg Szilvási Gábor vélelmezett szerepe megjegyzésként szerepel. Szinnyei József a szócikkben szereplő utalása szerint az *Orpheus*¹⁵ 1790. májusi száma borítójának információja alapján örökítette meg az adaptálást: „*Verőtzei Predikátor SZILVÁSY GÁBOR Úr fordította Raffnak esmeretes Geographiáját. Nintsen egyéb hátra hanem hogy tisztán le-íratassék, és valamelly Nyomtató a' Munkát által vegye.*”

---

5 Szilády Zoltán (1878–1947) zoológus, egyetemi tanár. Rovarfajok felfedezője, de a rovartan mellett botanikával, művelődéstörténettel, nyelvészetrel és etnográfiával is foglalkozott. Számos ismeretterjesztő művet írt. Néprajzi cikkei, dolgozatai elsősorban Erdélyről való ismereteinket gyarapították.

6 *Szilády Zoltán*: Kazinczy-emlékek Szilvási Gábor albumában. Irodalomtörténeti Közlemények 1941. 3. 293–294.

7 Kármán József (1738–1795) losonci református lelkész, majd pályája végén püspök, egyházi író, Kármán József (1768–1795) író, lapszerkesztő édesapja. Tanulmányai befejezése után 1762-től szülővárosában lelkész, később 1789-től esperes, majd 1791-től szuperintendenciális főjegyző. Ez utóbbi minőségében résztvevője és meghatározó szereplője az 1791. évi budai zsinatnak. 1794-ben szuperintendenssé választották.

8 Kazinczy Dénes (1761–1824) az elsőszülött Kazinczy Ferenc legidősebb testvére. Bihar vármegyének 1784-től al-, majd főjegyzője, 1803–1811 között másodalispánja, 1808-ban országgyűlési követe, s végül császári királyi tanácsos. Meghalt 1824-ben nőtlennül.

9 Baróti Szabó Dávid (1739–1819) székely nemesi családból származó jezsuita költő, műfordító, lapszerkesztő. A görög–római verselés egyik meghonosítója a magyar költészetben. Életművének költészeti úttörő szerepe kimagasló jelentőséget ad.

10 Galántai herceg Esterházy Miklós (1765–1833) birodalmi herceg, katona, diplomata, mecénás. Kimagasló műveltségű főúr volt, aki beutazta Európát. Pályáját katonaként kezdte II. József uralkodása idején. 1817-ben a császári hadsereg tábornagya lett. Fontos diplomáciai megbízatásokat teljesített, bőkezű pártfogója volt a művészeteknek.

11 *Zoványi Jenő*: A budai zsinat tagjai. Protestáns Szemle 1904. 4. sz. 228.

12 *Szinnyei József*: Sebők Sámuel. In Magyar írók élete és munkái. XII. kötet. Hornyánszky Viktor, Budapest, 1908. 848.

13 *Szinnyei i. m.* 1909. 946.

14 Sebők Sámuel (1760–1830?) református lelkész, egyházi író, akit viszontagságos pályája során 1807 és 1814 között Losoncon teológiai tanárként is alkalmaztak.

15 Kazinczy Ferenc Kassán megjelenő folyóirata, melyből 1789 vége és 1792 eleje között összesen 8 szám jelent meg.

A tucatnyi verőcei mozgalmas év után Szilvási Gábor 1796-ban Pécelre távozott, ahol ismét hasonló időtartamot eltöltve, egészen 1808-ig szolgált.¹⁶ Ebben az időszakban újabb családi tragédia sújtotta: 1798-ban meghalt második felesége, Dryäder Karolina. A korábban két erdélyi grófi család megelégedésére német nyelvű házi nevelőnként működő péceli prédikátorné halála a bécsi kiadású *Magyar Mercurius* 1798. március 6-i számának hasábjain is helyet kapott. Pántzél Dániel (1759–1827) szerkesztő nekrológiájában kiemelte a megboldogultról: „jó erköltsiért, ’s szép talentumáért minden ötet esmérők nagyon tiszteltek”. Férjezettként sem szakított a nőneveléssel, intézete, azaz korabeli latin kifejezéssel élve „*institutuma*” munkamegosztásában férje vallásra, aritmetikára, magyar levelezésre és a német nyelv ismeretére tanította a kisasszonyokat, míg ő maga asszonyi munkákat és német levelezést oktatott. A jelentős terjedelmű megemlékezés főként annak köszönhető, hogy egykori tanítványa, báró Naláczy Józsefné Toroczky Terézia (1765-1816) asszony, Zaránd vármegye főispánjának felesége költeménnyel búcsúzott el tőle. A grófnő még néhány soros sírverssel is tisztelgett:

„Kinek Testét fedi e’ Bólt
Driánder Károlina volt,
Szilvási Gábor Férjének
Hív Párja, és a’ szép Nemnek
Nevelője; virtusokkal
Mert bírt szép Talentumokkal.
Meg-hólt közepén éltének
Igy tettszvéj jó Istenének.”¹⁷

1808. szeptember 18-án Szilvási Gábort az a megtiszteltetés érte, hogy ő prédikálhatott 84 esztendőös monori lelkészársá, Földvári István 50 esztendőös jubileumi istentiszteletén, mely a parókia udvarán felállított sátorban bőséges vendéglátással, víg kedélyű ebédrel és a fiatalok táncával folytatódott.¹⁸

Pécelről 1809-ben Tahi-Tótfalura ment papnak,¹⁹ majd egy év vacancia²⁰ után pedig Vácra, ahol 1812. május 6-án állt szolgálatba. A Dunakanyar központi városában töltött hat évről késői utódjától, Vörös Károly (1847?–1901) lelkésztől tudjuk meg a legtöbbet, aki az 1885. évi jubileumi prédikációjában többször idézte alakját. Ebből kiderül, hogy Szilvási Gábor még verőcei tiszteletesként 1785 decemberében részt vett a Kisvácon épült református templom első istentiszteletén, ahol a prédikációt Takáts Ádám²¹ helybéli lelkész tartotta.²² A váci szószéken Környei Istvánt követte: „1812-ben a hívek háborgása miatt Környei a Szadán elhalt Rác István helyére tétetett, s váci lelkésszé Szilvási Gábor lett, kiről a nagy

16 Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. I. kötet. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1910. 278.

17 Magyar Mercurius 1798. március 6. 285–286.

18 Magyar Kurir 1808. november 11. 614–615.

19 Vörös Károly: A Váci Református Egyház históriás könyve, 1783–1827, 1844–1847; A Váci Református Gyülekezet története. Prédikáció a református templom felavatásának százéves évfordulóján. Vác, 1885. Váci levéltári füzetek 1. Vác, 2009. 20.

20 Szolgálatot nem tevő számfeltekintésként.

21 Takáts Ádám (1733–1797) református lelkész, prédikátor, Takáts Éva író nő apja, Karacs Teréz pedagógus, író, a hazai nőnevelés úttörőjének nagyapja.

22 Vörös Károly: A váci ref. egyház történelmi vázlat. Váci Közlöny 1885. december 8. 2.

Bátori²³ azt jegyezte fel még 1806-ban, »okos ember, de a hírhordást nagyon szereti, ez pedig ránézve veszedelmes«. Továbbá ő volt az első református vallásitanító, aki az 1802-ben alapított váci siketnéma intézetében tanított, s ezért az egyházkerületek 160 forintot fizettek neki; azonban Szilvásy Gáborral sok pere volt az egyháztagoknak, végre is 1818-ban távoznia kellett Gyónra.²⁴

Irodalomtörténeti jelentőséggel bír az 1817. április 8-án, Vácon, Kazinczy Ferencnek írott levele, melyhez a *Hálaadó áldozat* című hosszabb költeményét is csatolta.²⁵ Ebben „Kedves régi jó Barátom”-nak szólítja Kazinczyt, s visszaigazolja Kazinczy levelének január végi kézhezvételét. Felesége betegségét részletezi, azaz Szilvási Gábor újból megházasodott, de harmadik feleségének neve és más egyéb családi részletek nem derülnek ki ebből a forrásból. A továbbiakban Lauró Gáspár (1751?–1823) római katolikus lelkész, a Váci Püspöki Uradalom prefektusának olyan írásait említi, melyek kéziratban maradtak, nyomtatásban nem jelentek meg. A csatolt költemény is a prefektus névnapjára készült. A levél befejező részében Kámánházy László (1753–1817) váci püspök februári haláláról is említést tett: „A’ mi jó Püspökünk meghólt.”²⁶ Legvégül Kazinczy családjának gyarapodásáról érdeklődött, jókívánságát kifejezve: „Hát mit szült a’ Feleséged? Éljetek szerencsésen!”²⁷

Vácról néhai elődjéhez, Takáts Ádám tiszteleteshez hasonlóan, 1818. május 25-én²⁸ Gyónra került, ahol haláláig szolgált. Gyónon nemcsak hogy jóval szűkösebb eklézsia várta, de a körülmények is mostohábbak voltak. 1813–14 telén az 1751-ben vályogból épített gyóni templomot úgy megrongálta az árvíz, hogy kívül-belül gerendákkal kellett megtámogatni. 1820-ban, már Szilvási Gábor szolgálati időszakában, villámcsapás érte, kigyulladt, ezért új, kőtemplomot kellett építeni,²⁹ melyről 1820. november 7-én született meg a Halász család gyűlésén a döntés.³⁰ Az adományozásban is a Halászok és rokonságuk járt az élen, a gyűjtőíven vállalt összeget 1821 áprilisában, Szent György napra kellett megfizetni, hogy előretervezhetően folyhasson a munka. Kempelen Béla családtörténet-író, genealógus 1915-ben Sigray József (1778–1836) és Halász Miklós (1779–1841) támogatását jelölte meg kiemelkedőnek.³¹ Tégláégetést rendeltek és 1821. május 14-én tették le az új templom fundamentumát. A pesti kőművesmesterrel 900 forintban állapodtak meg, de ezt később 40 forinttal emelni kellett, mert végül a torony is fa helyett téglából készült. A két ácslegény 300 forintba került. A mestereket a helyi földesurak kosztolták. Kéz alá dolgozó segédezőként a köznép szolgált, s „különösen a helybéli Tiszteletes”.³² A mai formájában létező új templom végül 1823-ban készült el.³³

23 Báthori Gábor (Solt, 1755. január 26.–Nagykőrös, 1842. február 12.) református lelkész, aki külhoni tanulmányai után a tassi, dunapataji, pesti gyülekezeteket szolgált. 1805-től a Pesti egyházmegye esperese, 1808-tól a Dunamelléki egyházkerület főjegyzője, majd püspöke 1814-től haláláig.

24 *Vörös* i. m. 1885. 3.

25 *Szinnyei* i. m. 1909. 946.

26 *Dr. Váczy János* (közvetési): Kazinczy Ferenc levelezése. XV. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1905. 147–150. Jegyzetek: 585.

27 Kazinczy Ferenc és Török Zsófia hatodik gyermeke, Kazinczy Anna Iphigenia a levél kelte után közel egy hónappal, 1817. május 6-án látta meg a napvilágot.

28 *Vörös* i. m. 2009. 95.

29 *Czagányi László*: A régió templomai és fontosabb kápolnái. Gyóni református templom. In *A régió kalendáriuma*. Schulcz Bt., Dabas, 1994. 63.

30 *Barta Károly*: Gyón. In *Váraday József* (szerk.): *Dunamellék református templomai*. I. rész. Borsodi Református Egyházmegye, Sajószentpéter, 1993. 70.

31 *Kempelen Béla*: *Magyar nemes családok*. 9. kötet. Grill Károly, Budapest, 1915. 345.

32 *Barta* i. m. 1993. 70.

33 *Dercsényi Dezső* (szerk.): *Pest megye műemlékei*. I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958. 409.

Gyón főutcája a református templommal a XX. század elején

E nagy esemény után alapvetően csendes évek jellemezték Szilvási Nagytiszteletű Úr további gyóni tevékenységét, „hol mindenektől szeretettvén, ’s tiszteltvén, várta nyugodtan az utolsó óra elütését”.³⁴ 1830-ban egészsége meggyengült, s a végső számadásra készülve novemberben latin és német nyelvű könyvei kétharmadát, összesen 136 kötetet, a kecskeméti református gimnáziumnak ajándékozott. Az iskola örömmel fogadta a nagylelkű felajánlást és azonnal küldöttséget menesztett érte, így azt az adományozó még élteben át tudta adni.³⁵ 1830. december 19-én „estvéli 5 óraker” adta vissza lelkét Teremtőjének. „Néhai Nagy Tiszteletű Szilvász Gábor Úr Nestori munkás életét a’ legnagyobb keresztyéni böltshöz illő türelemmel elvégezte” – tájékoztatta a nyilvánosságot a Hazai ’s Külföldi Tudósítások. A rövid nekrológban életútja ismertetésén túl jellegzetes emberi tulajdonságait emelték ki: „A’ Boldogult víg, és másokat mulattatni tudó beszédével még öregségében is magát megkülönböztette. A’ tudományok eránt való szeretet által magát emlékezetessé tette.”³⁶

A gyóni református templom 1917-ben

Szilvási Gábor kora jól felkészült, nyelveket beszélő, külhoni tapasztalatokkal, értékes hazai kapcsolatokkal rendelkező református lelkésze volt, aki többször is kiérdemelte a hazai sajtó figyelmét. Megadatott számára, hogy pályája során két református templom építését is irányíthatta. Alakja, emléke megőrzésre és ápolásra érdemes, a fényes lapok egyike illeti meg a gyóni reformátusok történetében, Dabas helytörténetében és a műemléki szakirodalomban egyaránt.

Szilvási Gábor kora jól felkészült, nyelveket beszélő, külhoni tapasztalatokkal, értékes hazai kapcsolatokkal rendelkező református lelkésze volt, aki többször is kiérdemelte a hazai sajtó figyelmét. Megadatott számára, hogy pályája során két református templom építését is irányíthatta. Alakja, emléke megőrzésre és ápolásra érdemes, a fényes lapok egyike illeti meg a gyóni reformátusok történetében, Dabas helytörténetében és a műemléki szakirodalomban egyaránt.

Valentyik Ferenc

34 Magyar és Erdélyország. Hazai ’s Külföldi Tudósítások 1830. december 29. 402.

35 Magyar és Erdélyország. Hazai ’s Külföldi Tudósítások 1830. november 17. 315–316.

36 Magyar és Erdélyország. Hazai ’s Külföldi Tudósítások 1830. december 29. 401–402.